

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

DO PRÁCE ...

- Z OBSAHU:
- STOLIČNÁ, R.: Recepcia svetovej módy v odevnej kultúre na Slovensku v 20. storočí z pohľadu etnológie
  - ZAJONC, J.: Mesto a spoločensko-historické procesy: východiská analýzy
  - NOVÁKOVÁ, K.: Horskí nosiči. História a premeny motivácií socioprofesnej skupiny
  - ŠRÁMKOVÁ, M.: Slovenská folkloristika v padesáti ročníkoch Slovenského národopisu

*Prvá strana: Návrhy pracovných odevov žien v slovenskom časopise Móda a textil, 1959
(výňatok zo štúdie R. Stoličnej)*

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia.

This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd.,
P. O. Box 57, Nám. Slobody 6
810 05 Bratislava
SLOVAKIA

Electronic version accessible via Internet
URL <http://www.elis.sk>

ŠÉFREDAKTORKA

Gabriela Kiliánová

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Hana Hlôšková

Tatiana Podolinská

EDIČNÁ RADA

Lubica Droppová, Gyivicsán Anna, Martin Kanovský, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Jan Krist, Milan Leščák, Martin Mešša, Magdaléna Paríková, Ján Podolák, Peter Salner, Zdeněk Uherek, Miroslav Válka

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlíšené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vyniechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

Slovenský národopis

2 51/2003

ÚVOD	157	Vanovičová, Z.: Prezentácia knihy Geroj ili zbojník/Heroes or Bandits	272
ŠTÚDIE			
Stoličná, R.: Recepcia svetovej módy v odevnej kultúre na Slovensku v 20. storočí z pohľadu etnológie	158	RECENZIE-ANOTÁCIE	
Zajonc, J.: Mesto a spoločensko-historické procesy: východiská analýzy	178	Boh všetko vidí/O del sa dikhel (Zuzana Kumánová)	273
Nováková, K.: Horskí nosiči. História a premeny motivácií socioprofesnej skupiny	193	S. Burlasová: Slovenské ľudové balady (Eva Krekovičová)	274
Šrámková, M.: Slovenská folkloristika v padesáti ročníkoch Slovenského národopisu	215	S. Dúžek, B. Garaj: Slovenské ľudové tance a hudba na sklonku 20. Storočia (Ivan Murín)	276
MATERIÁLY			
Ivanova, R.: Cisárove nové šaty. Monarchovia – od fantastickej rozprávky po realitu	229	Žarko Španiček: Slovenski pučki proroci i sveci (Zuzana Beňušková)	277
Kaleta, P.: Fotodokumentace a sběratelství v díle F. Řehoře	235	Chaos totalos. Správa z geta (Arne B. Mann)	278
DISKUSIA			
Bužeková, T.: Dokazovanie pravdy alebo jej spoločné hľadanie?	244	Ilona R. Juhász: Rudna I. (Ján Botík) ...	280
VYHRADENÉ PRE			
Klimová, D.: Podivné a smutné epizody dejín české a slovenské folkloristiky ..	253	Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Literární mystifikace, etnické myty a jejich úloha při formování národního vědomí (Martina Bocanova)	281
ROZHĽADY-SPRÁVY-GLOSY			
Švecová, S.: Doc. PhDr. J. Kandert, CSc. šesťdesiatnikom	256	Folklór pro děti a děti pro folklór (Margita Jägerová)	284
Mešša, M.: X. európska konferencia IOV	263	R. Kulich: Zamúčené historie (Ladislav Mylník)	286
Halmová, M.: 110 rokov MSS a SNM	265	Spomienky pitvarošskej rodáčky Alžbety Doválovej (Marta Botíková)	289
Krišková, Z.: Drobná sakrálna architektúra na Slovensku	267	R. Kuklovský: Šaliánski Židia (Peter Salner)	290
Pavuková, S.: Liptovskí murári pomáhali stavat Budapešť	268	E. Lappin (ed.): Jüdische Gemeinden (Peter Salner)	291
Vanovičová, Z.: Chorvátska šľachta na Slovensku	271	L. Otis – Cour: Rozkoš a láska (Marta Botíková)	292
V. Dangl, J. J. Varga (zost.): Armáda, mesto, spoločnosť od 15. stor. do roku 1918 (Elena Mannová)	293	V. Dangl, J. J. Varga (zost.): Armáda, mesto, spoločnosť od 15. stor. do roku 1918 (Elena Mannová)	293
E. Kowalská: Evanjelické a.v. spoločenstvo v 18. stor. (Denisa Zdechová)	295	E. Kowalská: Evanjelické a.v. spoločenstvo v 18. stor. (Denisa Zdechová)	295
P. Mešfan, J. Krivošová, D. Kiššová: Architektúra synagóg na Slovensku (Igor Thurzo)	296	P. Mešfan, J. Krivošová, D. Kiššová: Architektúra synagóg na Slovensku (Igor Thurzo)	296

CONTENTS

STUDIES

- Stoličná, R.: Reception of world fashion by clothing culture in Slovakia in 20th century from ethnological point of view 158

- Zajonc, J.: Town and socio-historical processes: initial points of analysis. Some examples from the town of Nitra 178

- Nováková, K.: The mountain bearers. On history and changes of motivation of members of the professional group 193

- Šrámková, M.: Folkloristics in 50 volumes of Slovenský národopis 215

MATERIALS

- Ivanova, R.: The new dress of the emperor. Monarchs – from the fairy tale to the reality 229

- Kaleta, P.: Fotodocumentation and collecting work of F. Řehoř 235

DISCUSSION

- Bužeková, T.: Proving the truth or share searching of it? 244

RESERVED FOR

- Klímová, D.: Curious and sad episodes from the history of Slovak and Czech folkloristics 253

NEWS-HORIZONS-GLOSSARY

- Švecová, S.: The 60th jubilee of Doc. PhDr. J. Kandert, CSc 256

- Mešša, M.: Xth European conference of IOV 263

- Halmová, M.: 110th anniversary of MSS a SNM 265

- Krišková, Z.: Small sacral architecture in Slovakia 267

- Pavuková, S.: Bricklayers from Liptov helped to build Budapest 268

- Vanovičová, Z.: Croatian nobility in Slovakia 271

- Vanovičová, Z.: Presentation of the book Geroj ili zbojník/Heroes or Bandits 272

- BOOKREVIEWS-ANNOTATIONS 273

RECEPCIA SVETOVEJ MÓDY V ODEVNEJ KULTÚRE NA SLOVENSKU V 20. STOROČÍ Z POHĽADU ETNOLÓGIE

RASTISLAVA STOLIČNÁ

*PhDr. Rastislava Stoličná, CSc., Ústav etnológie SAV, Klemensova 19,
813 64 Bratislava, Slovakia*

The political and social changes in most of the European countries during the 20th century influenced the development of clothing and its character. Variety, vicissitude, specialisation, differentiation, strict functionality on one side and democratical freedom on the other side happened to be distinctive for the clothing culture. All these trends can be also found in the Slovak society. The specific development of these trends which was determined by its social and economical potential and by the political situation in Slovakia.

Kľúčové slová: odev, odevná kultúra, móda

Key words: clothing, clothing culture, fashion

Odev odrážal vo svojom historickom vývine z formálneho i z funkčného hľadiska predovšetkým socioekonomickej a sociokultúrnej realítu konkrétnego spoločenstva, ako aj sociálne postavenie, svetonázor, estetické preferencie a spôsob života jeho nositeľa. Historické pramene dokladajú, že spoločnosť na Slovensku bola vždy schopná prijímať a podľa vlastných kultúrnych modelov, tradície a možností adaptovať podnety odevnej kultúry a módy, ktoré prichádzali zvonka, predovšetkým zo západnej Európy.

Tento príspevok sa zameriava na obdobie 20. – 60. rokov 20. storočia, ktoré sa javia ako rozhodujúce pre vývin odevnej kultúry v 20. storočí v celom tzv. západnom kultúrnom okruhu. Sústreduje sa na otázky spojené so zaradením odievania slovenskej spoločnosti v rurálnom i urbánnom prostredí do širších sociálno-ekonomickej, politických a kultúrno-sémantických kontextov.

Modernizačný a emancipačný proces žien v druhej polovici 19. storočia a začiatkom 20. storočia pokračoval pomaly vo svojom vývoji, 1. svetová vojna však tento proces urýchliла. Rovnoprávnosť pohlaví a volná láska boli častými témami povojnovej generácie. Európske ženy vykonávali početné pomocné služby v armáde, v zdravotníctve i doprave a za-stupovali mužov v polnohospodárskej i priemyselnej výrobe. Ženy, najmä slobodné, dosiahli určitú ekonomickú nezávislosť a tým väčšiu osobnú slobodu.

Vojna ovplyvnila odevnú kultúru tak, ako všetky dejinné udalosti podobného významu. Kvalita textilií klesala, odev sa zjednodušoval a uniformoval. Aktívna činnosť žien ukázala nepraktickosť dlhých sukni. Fyzický pohyb na pracoviskách, pri športe, pri tanci výrazne zmenil najmä ženský odev. Reakciou odevného priemyslu bola výroba prísne funkčných a účelových šiat, ktoré si mohla dovoliť každá žena, prípadne ich ľahko napodobniť a ušiť si ich. Táto móda je úzko spojená s menom Gabrielle (Coco) Chanel, ktorá po r. 1918 ako prvá návrhárka tvorila zámerne pre konfekciu. Vyhlásila: *Móda, ktorá sa neujme v naj-sírsich vrstvách, nie je žiadnou módou!*

Jej závod mal koncom 20-tých rokov 2000 zamestnancov a šili sa v nich šaty, ktoré boli v podstate širšie alebo užšie rúry, ktoré mali dolu veľký otvor pre nohy, hore malý otvor pre hlavu a dve menšie rúry pre ruky. Tento odev začali nosiť ženy bez rozdielu sociálnej príslušnosti. Od toho času sa v prostredí tzv. západného kultúrneho okruhu podľa odevu nedajú určiť presné sociálne súradnice jeho nositeľa. Rozdiely sú len v cene oblečenia a v použitom materiáli. Konfekčná výroba sa sústredila predovšetkým na tzv. stredné vrstvy, ktoré nosili sice lacnejšie odevy, ale častejšie ich obmieňali.

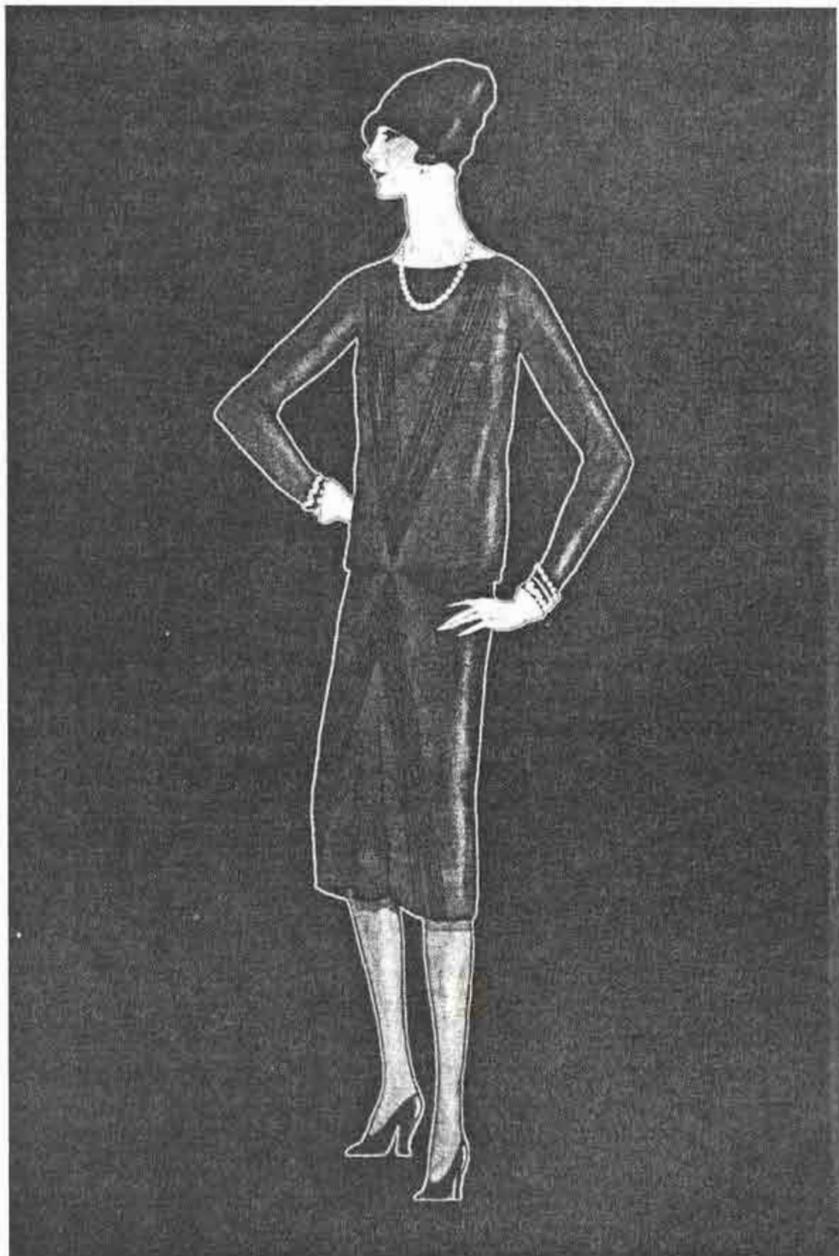
20-te roky 20. storočia priniesli do ženského odievania v súlade s povojnovou dobou veľa mužských prvkov. Okrem skracovania sukni to bolo aj skracovanie dlhých vlasov a strihanie vlasov do účesu, známeho ako *bubikopf*. Ideálom krásy sa stal tvor – niečo medzi mladým chlapcom a mladým dievčaťom – *la garconne* s dlhými nohami, plochými prsiami, úzkymi bokmi a o niečo širšími ramenami. Ženy začali tiež viac nosiť nohavice, ktoré boli do začiatku 20. storočia výhradne mužským odevom. Čím viac sa skracovali sukne, tým väčšia pozornosť sa venovala pančuchám a obuvi. Nikdy predtým sa toľko nepremýšľalo o tom, ako a čím zakryť ženské lýtko. Hoci sa materiál pančuch menil, ich základná telová farba zostala v odevi žien až do súčasnosti. Zo ženského odievania postupne zmizol nepohodlný korzet a vystriedalo ho elastické trikotínové kombiné, ktoré nezužovalo pás, ale splošťovalo poprsie. Rok 1925 po prvýkrát v novodobých dejinách odhalil ženské kolená.

Po prvej svetovej vojne sa ľudia chceli konečne baviť. Lokály a bary rástli ako huby po daždi a svet sa točil a skákal podľa džezovej hudby. Do 20-tých rokov 20. storočia možno tiež datovať počiatok vplyvu filmovej produkcie na módnne trendy. Najvýraznejšou predstaviteľkou tejto doby bola filmová hollywoodska hviezda švédskeho pôvodu – Greta Garbo.

Spolu s filmom rástol aj vplyv najväčšieho výrobcu odevov na svete – USA. Pričinením americkej veľkovýroby sa rýchlo šírilo praktické, hygienickejšie a lacnejšie oblečenie, najmä svetre, pulóvre, obuv.

Celkovo možno povedať, že trendom 20-tých rokov 20. storočia bolo žiť pohodlne a podľa módy. Túto dobu charakterizoval komfort, účelnosť, jednoduchosť a primeranosť strojovej výroby. Krátke sukne, voľný krk, dĺžka rukávov podľa potreby, ľahká nízka obuv s nízkymi opätkami, jednoduché klobúky a účesy dávali odievaniu pečať moderného pokroku (ZÍTEK 1962: 257-261).

Vznik ČSR v r. 1918 priniesol kvalitatívny obrat v národnom vývoji Slovákov a vytvoril demokratické podmienky pre rozvoj slovenskej spoločnosti a jej kultúry. Zintenzívnil sa

Módna silueta ženy 20. rokov 20. storočia podľa Coco Chanel.

urbanizačný proces, ale stále chýbal intenzívny proces industrializácie so sprievodným javom migrácie dedinského obyvateľstva do miest. K negatívm doby patril aj veľký migračný pohyb obyvateľstva zo Slovenska, najmä v prvej dekáde ČSR, a to už nielen do USA, Kanady a západoeurópskych krajín, ale aj do českých krajín. Odliv do českých krajín sa v r. 1930 odhaduje na 40 000 ľudí.

Na druhej strane, začala sa imigrácia z českých krajín na Slovensko, a to do štátnej a verejnej správy, do školstva a výchovy, do verejnej služby a slobodných povolanií, na

pošty, železnice, do priemyslu a živností, obchodu a peňažníctva, čím sa výrazne posilnilo najmä mestské obyvateľstvo.

V roku 1920 žilo na Slovensku takmer 72 000 Čechov, r. 1930 skoro 121 000 (ŠTEFÁNEK 1945: 383-389). Je zrejmé, že modernizačný potenciál českých imigrantov a ich vplyv na rozvoj celej slovenskej spoločnosti a kultúry nemožno poprieť.

K vrstve imigrantov patrili aj tzv. Amerikáni – Slováci, ktorí sa vrátili po r. 1918 z USA do novej republiky, aby v nej investovali zarobené peniaze.

Vo väčších mestách nastal určitý rozvoj centier, historických jadier i nová výstavba. Rozvíjal sa spoločenský život s kaviarňami, korzami, divadlami a spolkami. Nastala aj nová sociálna diferenciácia a polarizácia mestského obyvateľstva, ktoré sa prejavilo v rozdelení mesta na tzv. panské a proletárske štvrte, ktoré sa prejavili v životnom štýle ich príslušníkov (PAŠIAK 1998: 18-26).

Čo sa týka odevnej kultúry, tá úzko súvisela s dobovými hospodárskymi podmienkami Slovenska. Štie šiat a bielizne bolo prevažne, ako po dlhé stáročia predtým, záležitosťou krajčírskeho remesla. V roku 1921 sa ručným šitím šiat na Slovensku zaoberala ešte 16 500 a šitím bielizne 140 ľudí. Aj väčšie dielne a družstvá, ktoré vznikali, pracovali remeselným spôsobom práce, s minimálnym strojovým vybavením. V roku 1920 vzniklo napríklad Americko-slovenské krajčírske družstvo v Novom Meste nad Váhom, v 1921 Krajčírske výrobné družstvo v Trenčíne, v 1923 v Raji, neskôr v Topoľčanoch, ktoré však nemohli konkurovať priemyselnej výrobe, ktorá už bola zavedená v českých krajinách (ES III, heslo: konfekčné výrobné družstvá, s. 153).

Aj v slovenskom prostredí nastala v tom čase zásadná zmena názorov o umení i v módnich trendoch Tie sa prejavili v tzv. puristických – očistných snahách, ktoré chceli odstrániť preornamentovanosť, všetky neodôvodnené ozdoby a zdôrazniť čistú a funkčnú formu odevu. Ako píše Lúdrika Reichlová vo svojom kompendiu „Dejiny kroja“ z roku 1941: *Ženské povojnové šaty sú už praktické, funkčné a hygienické. Pritom sú prosté, s ozdobami umiestenými len na odôvodnenom, logickom mieste, s prirodzenou liniou, zhodujúcou sa s liniou tela, z dobrého materiálu, farebne dokonale ladené*. Veľký dôraz sa kladie aj na doplnky šiat, ktoré musia byť so šatami farebne i slohovo ladené. Ďalej hovorí: *Ženská si už jasne uvedomuje, že dobrý vkus žiada, aby vedela, čo si má kde a kedy obliecť. Zo ženskej sa stal opravdivý človek, mysliaci, uvažujúci, vystihujúci pravé správanie sa aj pravé obliekanie* (REICHLOVÁ 1941:162-163).

O tendenciach v mestskej odevnej kultúre Slovenska po 1. svetovej vojne názorne vypovedá aj analýza obsahu reklám v 20-tych a v 30-tych rokoch v novinách. Z pohľadu ponuky spotrebného tovaru narastal v tom čase počet obchodov s konfekciou, textilných obchodov, obchodov s obuvou. Pravidelné rubriky o móde informovali čitateľov o najnovšom dianí v móde, o módnich trendoch obliekania, farbách odevov, materiáloch. Samostatnú časť inzercie tvorila ponuka strihov s textovým a obrazovým obsahom. Stríhy slovenským zákazníkom ponúkali firmy z Viedne, Budapešti, Prahy, Berlína, Drážďan, Lipska, Londýna. Dali sa kúpiť v redakcii novín, u jednotlivých krajčírov alebo priamo u firmy.

Krajčírstvu však začala významne konkurovať konfekčná výroba odevov, ktorá zohľadňovala sociálnu rozvrstvenosť obyvateľstva a prispôsobovala sa finančným možnostiam zákazníkov. Hlavnou myšlienkou veľkosériovej výroby bolo zásobovanie tovarom s „ľudovými“ cenami. Prostredníctvom svojich obchodov predávali na Slovensku výrobky veľké české priemyselné podniky, najmä odevné závody ROLNÝ a NEHERA a obuvnícka firmy BAŤA. Aj ďalšie obchody propagovali konfekciu a obuv.

Módna silueta ženy 30. rokov 20. storočia podľa Niny Ricci.

Na Slovensku sa začal v mestách nosiť módny odev v rôznych cenových hladinách. Skrátenie sukni a odhalenie nôh žien podmienilo ponuku hodvábnych alebo viskózových pančúch a typovú rôznorodosť topánok.

Ako novinka sa objavujú úpletové svetre, najmä pre ženy a deti.

Solventnejší ľudia si dávali šiť šaty, kostýmy, obleky, plášte do módnich salónov, kožuchy do kožušníctiev, klobúky sa zhotovovali v modistvách. V ponuke boli aj francúzske večerné toalety a odevné doplnky. Pre týchto ľudí boli tiež určené športové odevy, spočiat-

ku tzv. nôrske obleky, neskôr nahradené vetrovkou a šponovkami. Objavuje sa tiež tenisové, plážové a turistické oblečenie (FALŤANOVÁ 1999: 71-75).

Ďalšíu zmenu v odievani priniesli 30-te roky. Z mužského odevu sa začala vytrácať biela košeľa s tuhým golierom a objavila sa farebná košeľa s ľahko vystuženým golierom. Inak sa pánska móda menila len nepodstatne. Kolísala len dĺžka saka a vrchných kabátov. Pomaly začal prevládať športovejší – demokratickejší duch odievania. Odev sa tiež prispôsobil pracovný podmienkam. U robotníkov sa vykryštalizoval do podoby: čapica so šiltom, topánky s dvojitou podrážkou, krátky zvrchník, ktorý umožňoval pohyb. Väčšina mužov chodila v saku, pod ktorým sa nosila košeľa, v zime pulóver alebo sveter a v nohaviciach, ktoré sa väčšinou už kupovali ako konfekcia (ES IV heslo: odev, s. 169).

V ženskom odevu sa začal uplatňovať štýl šiat prestrihnutých v páse so zdôraznením poprsia. Silueta oblečenia bola zvyčajne v súlade s prirodzenou línou ženského tela. V strihu denných a večerných šiat sa uplatnili tuniky a kazaky. Krátke vlasy a zvonové klobúky boli nahradené dlhšími, vlnitými kaderami a malými klobúčikmi. Rozkvet prežívali večerné a plesové šaty siahajúce po zem s bohatou riešenými rukávmi, ozdobené kvetmi, volánmi a pod. Eleganciu 30-tych rokov dokladá aj vrchné osadenie, najmä plášte s kožušinovými goliermi, plášte zo shetlandskej vlny a pod. (FALŤANOVÁ 1999: 74, ZÍTEK 1962: 261).

Úplne inú situáciu v odevnej kultúre môžeme konštatovať pre rurálne prostredie. Slovensko patrilo po 1. svetovej vojne svojím vysokým podielom polnohospodárskeho obyvatelstva spolu s Poľskom, Juhosláviou a Bulharskom k najzaostalejším agrárnym krajinám v Európe (SVETOŇ 1958: 113). Ľudia na vidieku sa väčšinou ešte obliekali do tradičných regionálnych alebo lokálnych krojov. Ich postupné zmeny v zmysle prechodu k polokroju a mestskej forme oblečenia sa začali už od druhej polovici 19. storočia, avšak kulminovali v období po 1. svetovej vojne. Tieto zmeny neprebiehali na celom území rovnako. V ekonomicky vyspelejších regiónoch, napríklad na okoli Trnavy, v údolí rieky Nitry, v južnej časti Gemera sa prestal nosiť tradičný kroj už koncom 19. storočia a začiatkom 20. storočia. Inde sa v tom istom období tradičný odev dostával do vývojovej fázy, ktorá bezprostredne predchádzala jeho prechodu k mestskému odievaniu, napríklad na východnom Slovensku v oblasti Zemplína. Existovali však aj izolovanejšie regióny, napríklad horný Liptov, Horehronie, kde sa tradičný odev aj nadálej vyvíjal a ľudia sa do neho obliekali aj v prvých desaťročiach 20. storočia.

Pri prechode od tradičného odevu k mestskému typu oblečenia bol pre dedinského človeka vzorom predovšetkým odev provinciálneho mestského charakteru, väčšinou odev remeselníkov a robotníkov, ktorí mu boli sociálne najbližší. To sa týkalo predovšetkým mužov, ktorí prešli na mestský typ konfekčného odevu nižších sociálnych vrstiev. Naproti tomu ženy, ktoré postupne prijímali dobový mestský odev, tvorivo ho pretvárali do rustikalizovanej podoby, ktorá vyhovovala ich vкусu a normám a zotrvaivali pri ňom často ešte dlhé desaťročia. Prešli k noseniu tzv. polokroja, zhotoveného z kúpených textílií, oproti pôvodnému kroju ušitého v značne zjednodušenej forme. Prispela k tomu ponuka pomerne lacných továrenských textílií – modrotlače, plátna, kartúnov, glotu a pod., ktoré sa začali aplikovať pri tvorbe odevov namiesto podomácky vyrábaných textílií – plátna a vlnené súkno. Takéto zmeny v odievani zasiahli veľké oblasti Slovenska (NOSÁLOVÁ 1964: 267-270).

Príčiny a podnety postupných zmien tradičného odevu dedinskéj society podrobne analyzoval A. Mann. Vonkajšie vplyvy, ktoré postupne viedli k prechodu od tradičného dedinského odevu k mestskému spôsobu obliekania, rozdelil do dvoch základných skupín.

Do prvej skupiny zaradil vplyvy, ktoré sa uskutočňovali v rámci kontaktov s mestom – napríklad návštevy dedinského obyvateľstva na trhoch, jarmokoch, ako kupujúci i predávajúci, ich kontakty s mestom počas ciest za sezónou pracou. Sem zaradil aj pôsobenie podomových obchodníkov s textilným a galantérnym tovarom na dedinách. V týchto prípadoch prenikanie remeselného a neskôr konfekčného odevného tovaru prispievalo sice k stieraniu regionálnych zvláštností tradičného odevu, no neviedlo hned' k jeho zániku. V bohatých regiónoch to bol skôr opačný proces, keď nové materiály a doplnky sa postupne boli postupne prijímalí do tradičného odevu, robili ho farebne pestrejším a strihovo bohatším, ozdobnejším. Podľa názoru autora, rozhodujúcu úlohu tu zohral psychologický moment, keď nositelia nepociťovali nové súčiastky ako neorganické, pretože vyhovovali ich vkuisu a charakteru tradičného odevu. Najmä ženský odev, pokiaľ išlo o používanie nových textilií, bol týmto inováciám otvorený a proces premeny tradičného kroja k polo-kroju a k mestskému odevu plynul pomaly, nenásilne.

Do druhej skupiny zaradil vplyvy, ktoré sprostredkovali ľudia odchádzajúci na dlhší čas za prácou do mesta. Ich prispôsobovanie sa mestskému odevu bolo skôr nevyhnutnosťou v rámci adaptácie v novom prostredí, ako uvedomelá zmena v odievaní. Išlo najmä o odev a obuv robotníkov, pracujúcich vo fabrikách alebo pri výstavbe veľkých miest. Zásadná zmena odevu nastala aj u vystúhovacov do zámoria alebo do krajín západnej Európy, u chlapcov po vojenskej službe, u dievčat zamestnaných ako slúžky v mestských domácnostiach a podobne. V porovnaní s prvou skupinou, prebiehal proces výmeny tradičného odevu za konfekciu radikálnejšie a rýchlejšie. V prvých fázach zmeny sa to nezaobišlo bez negatívnej reakcie vidieckeho prostredia, ktoré niekedy donútilo ľudí, aby sa v domácom prostredí vrátili k tradičnému odevu (MANN 1983: 138-139).

Vzájomné pôsobenie oboch konštatovaných faktorov viedlo na Slovensku k zaujímavým procesom v odevnej kultúre dedinského spoločenstva. Medzi bohatšími sedliakmi, ktorí neboli odkázaní na prácu mimo svojej lokality, ľudový odev prežíval dlhšie, najmä ako ich statusový sociálny znak. Na rozdiel od nich, chudobnejšie vrstvy dedinského obyvateľstva sa tradičného kroja vzdávali ľahšie, pretože ho považovali za vonkajší znak svojej biedy a rýchlejšie prechádzali na mestský typ odevu. Migrácie za prácou, na ktorú boli odkázaní, zoznámenie sa s mestskou kultúrou a s jej prejavmi životného štýlu tento proces podnietili a značne urýchli. Takéto procesy v odevnej kultúre dokladajú etnografické materiály z Trenčianska, Oravy, Liptova i Šariša. (MANN 1983: pozn. 94) Napríklad v chudobnejšom regióne hornej Oravy, ktorej obyvateľstvo pracovalo ako polnohospodárski sezónári, mobilní predavači plátna, robotníci na stavbách v Budapešti a pod. sa už v 20-tých rokoch 20. storočia nosila bežne továrensky vyrobená konfekcia a obuv, na rozdiel od úrodnejšej a bohatšej dolnej Oravy, kde tradičný odev pretrvával oveľa dlhšie (SLAVKOVSKÝ 1970: 109). Hlavnou príčinou najrýchlejšieho zániku tradičného mužského odevu na východnom Slovensku bolo zasa masové vystúhovalectvo najmä do USA, ktoré sa tu začalo v priebehu 80-tych rokov 19. storočia a pokračovalo aj v prvých desaťročiach 20. storočia (NOSÁĽOVÁ 1969: 414).

Tradičný kroj zohrával na Slovensku svoju špecifickú úlohu aj v mestskom prostredí. Už koncom 19. storočia bol jedným z výrazných prejavov národného povedomia slovenských (podobne ako aj českých a moravských) národovcov. K jeho propagácii ako odevu národne zmýšľajúcej inteligencie prispievala činnosť viacerých dobových spolkov, najmä Živeny a jej

augustových slávností, poriadaných každoročne v Martine. Od r. 1887 sa stalo tradíciou reprezentovať krojom národnú uvedomenosť na rôznych spoločenských podujatiach – na večierkoch, koncertoch, besiedkach, divadelných predstaveniach a pod. Na tieto tradície nadvázovali i snahy novej slovenskej spoločnosti, ktorá sa profilovala po vzniku Československa. Už v roku 1919 bolo napríklad v Bratislave niekoľko spolkov, v ktorých byť členom si počkal za povinnosť každý Slovák. Kroj však postupne strácal svoju demonštratívnu, protimadárizačnú funkciu a stával sa skôr symbolom novej československej štátnosti. Pre mestskú inteligenciu aj nadálej plnil reprezentačnú funkciu (NOSÁLOVÁ 1987: 371-379).

V odevе mestských žien sa uplatnil aj tzv. svojráz, smer odievania, ktorý čerpal svoj ideový zámer v ľudovom odevе, pričom nemal byť jeho kopírovaním. Mal tvorivo využiť ľudové motívy, napríklad výšivky alebo čipky v mestskom odevе. Tento štýl oblečenia sa na Slovensko dostával predovšetkým z českých krajín, kde mal tento smer v odievaní vytvoriť protiváhu „dirndkleidom“ nemeckých žien a zdôrazniť etnickú príslušnosť svojich nositeľiek (MORAVCOVÁ 1986: 157-160).

V novej politickej situácii, počas vojnovej Slovenskej republiky, v rokoch 1939 – 1945 sa zmenila sociálna skladba miest a s ňou aj úloha krojov v ňom. Na vyprázdnené miesta po českých rodinách prišlo veľa ľudí z dedinského prostredia, z ktorých mnohí sa ešte obliekali do krojov. Aj na uliciach slovenských miest sa objavili nemecké tzv. tirolské kroje, alebo aspoň ich symbolické súčiastky – biele podkolienky, ktoré si začalo obliekať obyvateľstvo hlásiac sa k nemeckej etnickej identite, manifestujúc tak veľkonemeckú súdržnosť (NOSÁLOVÁ 1987: 371-379).

V tomto období sa aj nadálej viedli úvahy o využívaní krojov a ich súčiastok v odievaní, tentoraz ako symbolu slovenskosti mestského obyvateľstva. Podľa názorov dobovej tlače, na reprezentačné príležitosti sa mali využívať svätočné formy ľudového odevu a na menšie podujatia odev mestského strihu zdobený ľudovou výšivkou a čipkou, ako ich propagovala Živena. S návrhmi na tzv. slovenské pracovné šaty sa predstavili viaceré dobové časopisy. Navrhovalo sa oblečenie pre ženy, tzv. sedliačky, či tzv. detvianky, no konkrétnie doklady o tom, či sa tieto pokusy o národnú módu medzi ženami ujali, chýbajú (ŠTEFÁNIKOVÁ 1991: 45-46).

Po rozbití republiky a okupácii Čiech a Moravy začali odevné firmy z českých krajín zakladať svoje filiálky na Slovensku. V roku 1939 bola založená firma NEHERA v Trenčíne, ROLNÝ v Žiline a ZBOR v Hlohovci, v roku 1940 ROLNÝ v Púchove, MAGURA v Prešove. Najväčšia z nich patrila J. Neherovi, ktorý kúpil najskôr bývalú továreň v Dolných Vesteniciach a od roku 1940 začal aj v Trenčíne s výrobou odevov a ich súčasti. Firma si vybudovala aj vlastnú obchodnú sieť (ES, IV. heslo: odevný priemysel, s. 170).

Vojnové štyridsiatky roky boli rokmi strádania ľudí v Európe a strádala aj kultúra odievania. Nosili sa staré šaty bez podstatnej módnej zmeny. Počas vojny zostali v móde krátke sukne, zjednodušili sa odevné doplnky, kvalita materiálov výrazne klesala. Ženy pôsobili tak, akoby boli oblečené vo vojenských uniformách (ZÍTEK 1962: 263-264).

Odevná kultúra po druhej svetovej vojne

Po vojne, v roku 1946 založil najväčší francúzsky textilný priemyselník BOUSSAC, majiteľ šestdesiatich tovární s 25 000 zamestnancami, Módny dom a jeho vedením poveril Christiana Diora. Ten už vo februári 1947 predviedol svoju novú kolekciu odevov, ktorá zapôsobila na divákov ako malá bomba. Šéfredaktorka amerického časopisu Harper's Bazaar konštatovala:

„Your dresses have such a new look!“ A mala pravdu. Táto kolekcia sa definitívne rozlúčila s vojnovými rokmi a žena roku 1947 sa ani vzdialene neponášala na tú z vojnových čias. Dior bol prvým návrhárom, ktorý prišiel s novou módou. Navrhol bohatú zvonovú sukňu, úzky pás, vysokú plnú hrud', malé a oblé plecia. Rozvášnil verejnú mienku, ktorá mu vyčítala najmä prílišnú nákladnosť odevu. Napriek tomu, ženy tento módny trend nasledovali a obľúbili si ho pravdepodobne aj preto, že chceli nájsť znova svoju ženskosť, potlačenú vo vojnových rokoch. Móda *new look* obľubovala aj malé, často vyumelkovane klobúky a rukavičky, ktoré dopĺňali odev elegantnej ženy celé päťdesiate roky.

Tieto módne trendy zachránili nielen textilný priemysel, vďaka zvonovým sukniám sa zvýšila spotreba materiálov, ale aj výrobu a obchod so spodnou bielizňou a inými odevnými doplnkami a prispeli tak k ich prosperite.

V tom istom období urobila veľký pokrok aj výroba pletených výrobkov, a to najmä vďaka novému syntetickému materiálu – nylonu, ktorý bol populárny, pretože za 2. svetovej vojny slúžil na šitie padákov armády USA. Navyše údržba spodnej bielizne z nekrčivého, odolného a rýchlo sa sušiaceho materiálu bola veľmi ľahká (SEELING 1999: 191-231).

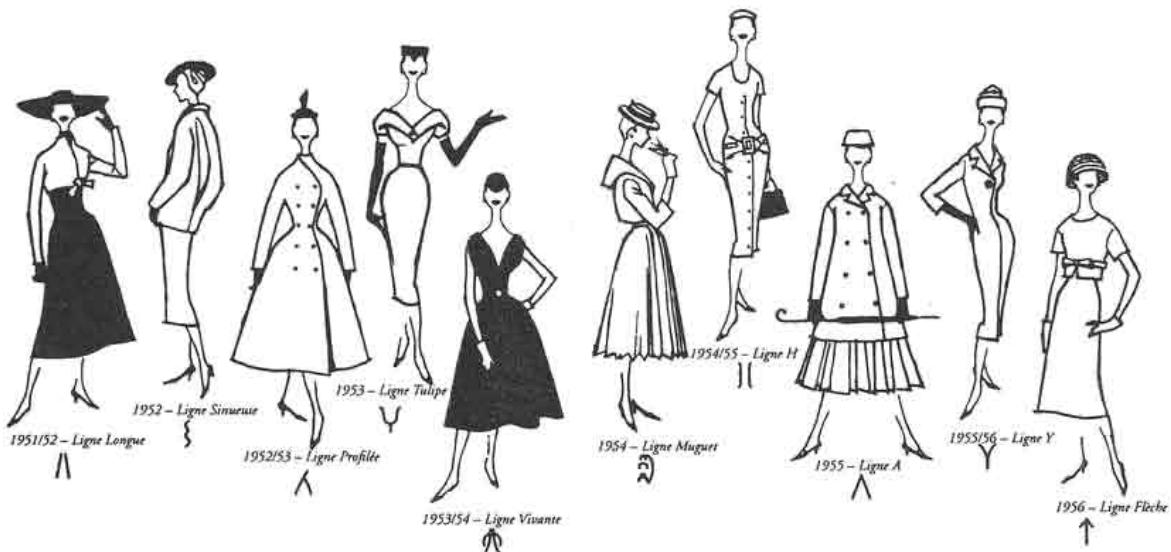
Obdobie po 2. svetovej vojne bolo naklonené aj reformám v mužskom odievaní. Išlo najmä o odstránenie prežitkov mužského odevu a dať mu netradičnú, ale hygienickú a estetickú podobu. Využívali sa pri tom skúsenosti zo ženskej módy. Namiesto košeľe s golierom sa napríklad objavila rozhadená košeľa, do ktorej sa už mohla nosiť šatka (ZÍTEK 1962: 266).

Aj plavky z dvoch častí, ktoré bolo možné vidieť už počas vojnových rokov vo Veľkej Británii a v USA, sa stávali čoraz odvážnejšie. Koncom 40-tych rokov sa objavujú na plážach a vyvolávajú škandál. Taký veľký, že sú pomenované podľa tichomorského atolu Bikini, kde Američania uskutočnili svoju prvú skúšku s jadrovou bombou. Moralisticke ligy a zoskupenia sa s touto módou nakoniec postupne zmierili a bikiny slávia dodnes neutichajúci úspech.

Koncom 40-tych rokov začala aj tlač pripomínať, že móda už nie je vyhradená len pre elitu, ale že je dostupná pre všetkých. Začínajú vychádzať nové módne časopisy, ktoré predstavujú modely šiat za ceny oveľa dostupnejšie, ako kedykoľvek v minulosti.

V roku 1949 sa francúzski tvorcovia konfekcie zoznámili so spôsobmi výroby americkej textilného priemyslu. Boli doslova fascinovaní úspechom distribúcie typu: *ready to wear* – pripravené na nošenie – ktorú vyvinuli Američania počas druhej svetovej vojny a ktorý zachovával dobrý pomer medzi cenou a vzhľadom odevov. Po návrate do Francúzska sa rozhodli napodobiť americké metódy a uviedli do života nový francúzsky výraz: *prêt – à – porter*. (Dovtedy mali ženy tri možnosti obliekania v závislosti od svojich finančných možností. Bohaté sa obliekali v módnich domoch do modelov *haute couture*, zámožnejšie sa takýmito šatami inšpirovali a dávali si ich šit' krajčírom, prípadne si ich ušili sami a chudobné ženy sa obliekali do konfekcie. Konfekčné odevy vyrábané vo veľkých sériách a strojovo, splňali zväčša čisto úžitkové vlastnosti). *Pret – à – porter* sa stala symbolom demokratizácie odievania a mala obrovský úspech. Urobila módu dostupnou pre všetky spoločenské vrstvy. Konfekcia v starom ponímaní postupne mizla a začiatkom 60-tych rokov dosiahla v západnom svete vysokú úroveň kvality za dostupné ceny (SEELING 1999: 191-231).

V 50-tych rokoch západná ekonomika prekvitala, nezamestnanosť bola prakticky nulová, svetová produkcia spotrebného tovaru sa zvýšila o 60%. V tomto kontexte dostatku a nadšenia sa muži a ženy rázne obracali k modernizmu v spôsobe života. Pre muža oblek

Módne siluety žien 50. rokov podľa svetových návrhárov.

so sakom a kravata boli takmer povinné. Oblečenie bolo jednoduché, bez zbytočných komplikovaností, odrážalo zmysel pre zodpovednosť. V čase voľna sa muž odvažoval k najväčšiemu výstrelku: svetru alebo pletenému tričku s malým golierom, tzv. pólmu.

Napriek tomu, že ženy začali žiť vo svete nových elektrických domáčich spotrebičov, stále sa usilovali podčiarknuť svoju ženskosť. Oblúbili si šaty so stiahnutým pásom a akceptovali aj nepohodlie úzkych topánok s vysokými ihlovými podpätkami.

Odev päťdesiatych rokov akoby prešiel apoval na mieste. Avšak zrnko „vzbury“ mladých už klíčilo. Ich nové idoly sa volali James Dean, Elvis Presley, Marlon Brando a priamo na ulici sa začali rodiť nové trendy.

Druh mladých nespokojencov sa objavil v Londýne. *Teddy boys* – schudobnelí príslušníci maloburžoázie sa začali paradoxne obliekať do odevov inšpirovaných odevom svojich otcov. Zakladali si na nenápadnej elegancii: dvojradové sako s rúrkovitými nohavicami alebo smoking, košeľa so žabó, uzol ako náhrada za kravatu a topánky s hrubými gumenými podrážkami. Čo sa týka účesu, sčesávali si dlhé vlasy dohora „na banány“ a pomádovali si krátke bokombrady. Aj keď vytvárali minoritnú subkultúru, odrážali duševné rozpoloženie západnej mládeže, ktorá túžila byť sama sebou, predovšetkým odlišiť sa od dospelých a veľa mladých v Európe ich aj napodobňovalo.

Väčšina západnej mládeže si však volila striedmejšie oblečenie. Nový módny tanec inšpiroval návrhárov, aby predstavili kolekcie šiat á la rock and roll s balónovou sukňou. Dievčatá nosili širokú sukňu alebo úzke rúrovité nohavice, vlnené svetríky a ploché ľahké tanečné topánky. Pre mladých mužov bol však oblek s kravatou stále nevyhnutný.

Skutočne nový kultúrny vzor prišiel z USA v roku 1955 s filmom *Vášeň žiť*, kde boli hrdinovia oblečení do džínsových nohavíc a bundy. Nová móda bola na svete! Vtedy sa v USA objavujú aj prví beatnici. Mladí, vzbúreneckí intelektuáli, odmietajúci dobový „American way of life“, prestali priklaadať obliekaniu význam a ich odev sa skladal výlučne z košeľ, džínsov a bundy. Táto tendencia v oblečení prišla do západnej Európy naplno v roku

1960 a v roku 1968 sa džínsy stali pre mladých na celom svete viac ako uniformou. Stali sa symbolom slobody a odmietnutia klasického saka s kravatou, ktoré stelesňovali byrokratický „starý svet“.

Na druhej strane, v roku 1956 predstavila slávna francúzska návrhárka Coco Chanel svoj nový kostým. Bol z ľahkej vlnenej látky, ozdobený šnúrkou a pozlátenými gombíkmi. Sukňa siahala pod kolená, blúzka bola z toho istého materiálu ako podšívka saka. Nosil sa s lodičkami s tmavými kontrastnými špičkami, aby sa noha zdala menšia a s malou kabatkou. Úspech bol okamžitý a svetový. Ženy, ktoré potrebovali zostať elegantné v každej situácii, ho prijali. Ako už veľakrát predtým, ukázala táto žena veľký návrhársky talent. Jej kostým sa stal klasickým a prežil všetky premeny módy a to do takej miery, že keď sa povie *chanel*, takmer každý vie, o čom sa hovorí. Veľakrát ho napodobňovali a tak si ho mohli užiť ženy zo všetkých sociálnych prostredí.

Ženy si hľadali svoje vzory najmä vo filme. Herečky sa začali viac ponášať na reálne ženy a Sophia Loren, Gina Lollobrigida, Anita Ekberg, Audrey Hepburn, Liz Taylor sa stali novými idolmi a s ich napodobeninami bolo možné stretnúť sa aj na ulici. Roger Vadim nakrútil svoj slávny film „A boh stvoril ženu“ a dievčatá sa zrazu česali ako Brigitte Bardot. Na scénu prišiel ďalší symbol, sex-symbol: Marylin Monroe. Jej priliehavé sukne a pulóvre, vlasy zafarbené na platinovo a výrazné líčenie ovplyvnili vkus obrovského množstva žien na celom svete.

Textilný priemysel koncom 50-tych rokov priniesol ďalšie nové syntetické materiály. Po nylone prišli acrylové vlákna a chlorovlákna: jemné, teplé a nekrčivé, ktoré napodobňovali vlnu (SEELING 1999: 235-309).

Po roku 1948, keď sa ujala moci v Československu Komunistická strana Československa, nastúpilo Slovensko na úplne odlišnú sociálno-ekonomickej trajektóriu než západná Európa. Dá sa povedať, že nastalo obdobie masívnej industrializácie a urbanizácie. Nešlo však o jej klasické poňatie, známe v západnej Európe v 18. až 20. storočí. Na Slovensku išlo o „socialistickú industrializáciu a urbanizáciu“, ktorá prebiehala v Sovietskom zväze a v druhej polovici 20. storočia aj v socialistických krajinách strednej a východnej Európy. Tieto procesy, spolu s kolektivizáciou polnohospodárstva sa uskutočňovali v prostredí centrálnie plánovaného hospodárstva a boli sústredené najmä na urýchlenú koncentráciu obyvatelia do vybraných miest, ako nástroja extenzívneho rozvoja priemyselnej výroby, na úkor jej inovácie a racionalizácie a súčasne ako prostriedok posilňovania robotníckeho elementu v mestách. Jedným z jej cieľov bola homogenizácia socialistickej spoločnosti a stieranie rozdielov medzi mestom a dedinou. Dochádzalo k sociálnej ruralizácii mestského obyvatelia a meštianska vrstva v mestách takmer úplne vymizla (PAŠIAK 1999: 26-29).

Všetky odevné podniky boli po r. 1948 znárodené, drobná odevná remeselná výroba bola zdecimovaná a vystriedala ju priemyselná veľkovýroba. V roku 1949 sa utvorili Odevné závody v Trenčíne, Odevné závody kpt. Nálepku v Prešove, MAKYTA v Púchove a od roku 1951 začala pracovať aj továreň ZORNICA v Bánovciach nad Bebravou. (ES IV heslo: odevný priemysel, s. 170) Po znárodení priemyslu postupne vznikali aj družstvá zamerané na módnu tvorbu: Vzorodev, Mododev, Novodev a pod. V zákazkovej výrobe sa zameriaval na vyššiu kvalitu spracovania odevov, tvarosť a estetickú úroveň. Ponúkali aj doplnky k odevu. (ES III heslo: konfekčné výrobné družstvá, s. 153).

V roku 1951 začal v duchu doby vychádzať nový mesačník Móda a textil, ktorý mal odzrkadľovať nové – socialistické trendy vo výrobe a nosení odevu. Výber z myšlienok redakčného úvodníka prvého čísla dokumentuje, akým smerom sa mala uberať odevná tvorba na Slovensku. Hovorí sa v ňom:... *Textilná tvorba na Slovensku predstavuje tvorivú*

Návrhy pracovných odevov žien v slovenskom časopise Móda a textil, 1951

zložku československého priemyslu. Jej úlohou je zvyšovať kvalitu a výtvarnú úroveň výrobkov a vytvoriť novú liniu a nové ponímanie obleuku, ktoré bude slúžiť všetkým pracujúcim. V minulosti, keď bol nás hospodársky a kultúrny život závislý na západe, udávali smer našej móde parízske salóny. Táto veľmi nákladná, často nepraktická a preexponovaná móda vyhovovala spôsobu života buržoáznych vrstiev. Pre nákladnosť bola ich príprivágiom a takto móda prispievala k triednej rozdielnosti... Kapitalisti vyrábali len to, čo im prinášalo zisky. Prvky západnej módy prenášali aj do konfekcie, vzory a látky nakupovali z cudziny, ktoré potom kresliči v našich továrnach kopirovali. Ľudová umelecká tvorba ostávala nepovšimnutá... (M-T, 1, 1951: 2).

Analýzou textov tohto časopisu čitateľ veľmi rýchlo narazi na určité klišé, ktoré si zjavne vyžadovala „nová“ doba. Veľa článkov apeluje na to, aby oblečenie malo „ľudový“ charakter a nadväzovalo na národné kultúrne hodnoty. Adjektívum „ľudový“ tu sice nie je presne definované, ale z kontextu vyplýva, že tentoraz už nešlo o tradičný kroj, ale za vzor sa považovalo odievanie robotníkov a roľníkov, teda ľudí pracujúcich manuálne. Pre nich sa špeciálne vytvárali kolekcie pracovných odevov... *budeme vyrábať pracovné odevy tak, aby každý robotník dostal k svojej práci priliehavý pracovný odev. Drevorubač a murár dostane nepremokavý pracovný odev na zimné dni. Pre robotníkov v polnohospodárstve budeme vyrábať: teplé vesty pre traktoristov, lahlké žatevné obleky atd...* (M-T, 1951, 2: 3) Niektoré z nich boli v časopise aj prezentované – napríklad modely pre pracovníčky v rastlinnej a živočíšnej výrobe, pracovníčky v strojárskom podniku, či pracovníčky v doprave.

Spätosť s ľudom mali manifestovať aj modely, na ktorých boli aplikované tradičné ľudové materiály, napríklad modrotlač na sukniach určených na večerné šaty alebo výšivky na blúzkach určených na oddych. Tentokrát išlo o akýsi „svojráz“ v socialistickom duchu.

Ani články v časopise zameranom na odievanie sa nevyhli boju. „Bojovali“ predovšetkým proti malomeštiactvu, prejavom jeho kultúry a spôsobu života a proti kozmopolitizmu v odevnej a textilnej tvorbe ...*Móda, prejavujúca sa výstrednosťou, napodobňujúca štýl parížskych salónov, nemohla vyhovovať zdravému čítaniu nášho ľudu. Iba burzoázna smotánka, žijúca z bezprávnych ziskov, sa mohla hlúpo parádiť podľa „neprekonateľných“ vzorov „svetovej módy“.* ...*Objavovala sa triedna výlučnosť meštiackej módy a jej protiľudovosť*...Jedným z nepriateľských vplyvov je kozmopolitizmus, ako najreakčnejšia zbraň v rukách imperialistov....Kozmopolitizmus vyhlasuje národný ráz, tradicie, formy národných kultúr a vlastenectvo za zbytočný prežitok a farizejsky hovorí o „svetovej kultúre“...nastupuje ohľupujúce bahno americkej veľkovýroby braku, filmové šlágre, zvrhlá pakultúra...Ak si všimneme obrázky z niektorého západného časopisu, vidíme neskutočné ženy, wampy, zahalené fantastickými úbormi, nepraktickými a iba pripomínajúcimi odevy...Kozmopolitná móda je nepraktická, nehospodárna svojim riešením, nie je vytváraná s ohľadom na národný charakter, nezodpovedá kultúrnym potrebám pracujúcich.

Napriek tejto tvrdej politickej propagande, musel však autor vyššie citovaného článku konštatovať: *Aj keď naši pracujúci, naše ženy spoznali zvrátenosť západného vkusu, ktorý z človeka robi len smiešnu figúru, nájde sa u nás určitý počet ľudí, ktorí sa s obdivom poklonujú pred svojimi filmovými ideálmi a športsmenmi z amerických magazínov...Svojimi potápkovskými úbormi, strihmi skleslých ramien a úzkych nohavíc, kravatou, spestrenou obrazom krabičky „Chesterfield“ a pod., alebo mondénnymi strihmi úzkych sukni a celým úpadkom zdravého vkusu ukazujú svoje zmyšľanie.*

Kritike podrobil aj návrhárov odevov: *Dalším kozmopolitným pomerom k tvorivej práci stáva sa tvrdenie návrhárov a modelárov, ktorí odporúčajú štúdium a poučovanie sa na Západe. Nemôže byť väčšieho omylu a vlastnej tvorivej nemohúcnosti, ak sa neobídú ľudia a ich fantázia bez všetkých tých úpadkových Vogue, Ambassadorov, Femin atd. Obyčajne sa tvrdí, že v takej civilizačnej pokročilej Amerike majú dobre vyriešené funkcie odevu. My v Československu, v zemi slobodnej práce a socialistického úsilia, robíme odevy pre prácu i odpočinok, vytvárame ich z hľadiska takej funkčnosti a spoločenskej potreby, aby slúžili človeku...takáto funkcia má celkom iný cieľ, ako tie „dokonalé“ odevy na Západe, kde slúžia len burzoázii k záhalčivému životu a pracujúcich má ešte viac vykoristiť...*(ŠVEC 1951: 12-13).

V časopise zameranom na odevnú a textilnú kultúru možno nájsť aj veľa propagandistickej článkov, ktoré zasväcovali čitateľky do nového socialistického spôsobu života a vyzývali ich k aktívnej účasti na politickej a osvetovej práci, k rozvíjaniu priateľskej spolupráce s ľudom Sovietskeho zväzu a ľudových demokracií, k oslavám nových socialistických sviatkov, ako boli napríklad Medzinárodný deň žien, namiesto tradičného Dňa matiek, prípadne ruského deda Mráza. Možno sa tu dočítať aj o tom, čo si treba predstaviť pod pojmom socialistický realizmus v umení. Krédom redakcie bolo: *Každá fotografia, kresba, každý riadok je určený pre ženu, ktorá nemá nič spoločného s meštiackym spôsobom života a i v móde chce pretvoriť starý štýl obliekania na nový, vyhovujúci dnešku...*(M-T, 1951, 1:19).

Samotné návrhy odevov boli prezentované fotografiemi a kresbami. K niektorým boli spracované strihy, ktoré sa dali v redakcii časopisu objednať.

Casopis vysoko oceňoval tvorivosť a pracovitosť pracovníkov v odevnom a textilnom priemysle a každému ich činu urobil patričnú publicitu. V roku 1951 to bolo napríklad zavedenie výroby „hubertusu“ – univerzálneho teplého kabátu pre všetkých, v roku 1953 zavedenie silonu do pletiarskej výroby pančuch, v roku 1956 začatie výroby balónového plášťa – ľahšieho kabáta pre všetkých a pod.

DOBRÉ PLNENIE PÄŤROČNICE V PÔDOHOSPODÁRSTVE A PRIEMYSEL – ZÁRUKA DOBRÉHO OBLEČENIA

Dobová propaganda k výrobe odevu a obliekaniu v časopise Môda textil, 1951

V článku „Čo dá textilný priemysel v roku 1951 pracujúcim“ sa okrem iného píše: *Celkove neprinesie textilný priemysel prenikavé zmeny, avšak väčšou starostlivosťou o kvalitu vynasnaží sa prispiet' k spokojnosti všetkých pracovníkov* (M-T, 1951, 2: 3). V názname, že niečo nie je v poriadku, bol zašifrovaný skutočný nedostatok odevov, textilií, ale aj ďalšieho spotrebenného tovaru. Pri pozornom čítaní, predovšetkým korešpondencie čitateliek s redakciou časopisu sa ukázalo, že na trhu a v obchodoch nebolo dostať látky, pančuchy, kabelky, nite a iný galantérny tovar, bielizeň, nebol dostatok žiadanych odevov. Ženy sa ponosovali aj na nekvalitu výrobkov, napríklad na krčivosť látok, na nekvalitné topánky. Neboli dostať ani elektrické spotrebiče – chladničky, práčky, nebol nábytok. Redakcia ženám radila, ako odevy prešívať, obracať látka a pod. *Bol to čas veľkej improvizácie, ktorý stál našich rodičov obrovské množstvo energie. Fyzickej i duševnej* (DUBAYOVA 1996: 83).

V polovici 50-tych rokov sa tón príspevkov v časopise Móda a textil trochu zmäkčil. V roku 1956 bol prvýkrát uverejnený model šiat zo Západu, ktorý bol prezentovaný na svetovej výstave v Bruseli. Niektorí autori, triezvo hodnotiaci stav odevnej kultúry v Československu, pristúpili dokonca k istej kritike pomerov v tomto odvetví. Hovorili o tom, že je potrebné sledovať návrhársku prácu v západných štátach, pretože prax ukázala, že u nás nedosahuje všeobecnú úroveň medzinárodnej odevnej tvorby (ZÍTEK 1962: 284).

Zjavné zaostávanie vo výrobe a v aktuálnosti najmä spotrebenného tovaru, riešil štát v roku 1957 založením podniku zahraničného obchodu, tzv. TUZEX-u, v ktorého obchodoch sa dal nakúpiť aj rôzny odevný tovar za západné valuty. (ES VI, heslo: tuzex, s. 150) Keďže veľa Slovákov malo v dôsledku vystřahovania svojich pribuzných v zahraničí, tento obchod prekvital až do zmeny režimu v roku 1989.

Nástup socialistického režimu zasiahol aj do odievania ľudí, predovšetkým žien, na slovenskom vidieku. Do ženského odevu prenikli napríklad tzv. tepláky – nohavice z teplého materiálu, pôvodne navrhované na šport, ktoré sa považovali pri spoločných práciach mužov a žien na kolektivizovaných poliach za vhodnejšie oblečenie, ako tradičný pracovný kroj. Niekde ich však ženy nosili aj v kombinácii s tradičným lokálnym odevom, oblečené pod sukňou a zásterou. Tepláky postupne nadobudli medzi dedinskými ženami veľkú obľubu a môžeme sa s nimi v ich odievaní stretnúť dodnes. Takéto pracovné modely však časopis Móda a textil neponúkal a tak zjavne došlo k rozporu medzi ideou a praxou v odievanií. Tepláky sa ujali aj v mestskom prostredí. Z autopsie viem, že napríklad ešte koncom 50-tych rokov chodilo do školy v Trenčíne v teplákoch aj veľa detí.

50-te roky 20. storočia priniesli na slovenské dediny úživanie mestského spôsobu odievania. Bol v ňom však citelný generačný posun. V najstaršej generácii došlo v tomto období k postupnému, ale už definitívemu zanikaniu tradičného kroja alebo polokroja. V strednej a mladšej generácii došlo k prijatiu mestských prvkov odievania, nesúcich však v sebe istý konzervativizmus, ktorý sa prejavoval vo výbere určitých, v danom lokálnom spoločenstve osvedčených, odevných súčiastkach. Prejavovalo sa to napríklad tak, že v jednej dedine nosili všetky ženy rovnaký typ svetra, šatky na hlavu, topánok a pod. (NOSÁĽOVÁ 1985: 444-445). Je však pravdepodobné, že tento ich „konzervativizmus“ pramenil aj z nedostatočného výberu odevov a obuvi v obchodoch, ktorý poznačil aj odievanie v mestách.

V 60-tych rokoch sa ekonomicke faktory západného sveta vyvýiali veľmi priaznivo. Najdôležitejším zdrojom inšpirácie kultúry sa stal tentoraz pop, vychádzajúci z rockovej kultúry USA. Pop bol viac ako hudobný štýl, bol dominantným duševným naladením spoločnosti. 60-te roky boli aj obdobím kraľovania médií. Časopisy a hlavne televízia určovali chute spotrebiteľov.

Mary Quant – matka minisukne prezentuje topánky a pančuchy, 1967

Odev prechádzal do priemyselného veku. Podriadoval sa sériovej výrobe. Jednopohľavná, demokratická a medzinárodná móda bola v pohybe. Odev dospevajúcej mládeže určil vývoj celej módy. Novým imperatívom doby bolo robiť sa mladým alebo vyzerat' mlado. V Národnom inštitúte ekonomickej štatistiky vo Francúzsku konštatovali v roku 1963, že rozpočet mladých ľudí sa vlastne rovná rozpočtu na oblečenie. Veková skupina, ktorá venovala najviac peňazí na odevy, boli 15 – 20 roční. Ich spotreba bola vysoká a odevy veľmi rýchlo striedali. Móda sa etablovala ako nový ekonomický fenomén. Urobil sa veľký krok smerom k rovnosti pohlaví. Viacerí tvorcovia módy boli propagátormi univerzálnosti odevu a 60-te roky boli začiatkom „jednopohľavnej“ módy.

V roku 1965 dve mladé anglické štylistky odevu Mary Quant a Joan Huir navrhli minisukňu. Minisukňa, ako symbol emancipácie žien, priniesla do módy revolučnú zmenu. Ženy vdľačia M. Quant aj za rozšírené nohavice, krátke šortky, zdobené a viacfarebné pančuchy, topánky, bielizeň, kozmetiku. Už v roku 1966 je uverejnená jej prvá biografia a v roku 1973 jej Londýnske múzeum venuje retrospektívnu expozíciu, ako uznanie za prínos k vytvoreniu nového životnému štýlu.

V týchto rokoch si aj nohavice veľmi razantne vydobyli svoje miesto v šatníkoch žien, ktoré pre seba objavili pohodlie dovtedy vyhradené mužom. V roku 1968 sa v západnom svete predalo viac dámskych nohavíc ako sukni. Nohavice majú všetky formy a šijú sa zo

všetkých materiálov. Do módy prišla košeľová blúzka a ženy kvôli nej takmer opustili pulóvre.

Muži sa tiež podriadili novým trendom. Mick Jagger, líder skupiny Rolling Stones, vystúpil na javisko vo zvonových nohaviciach a dlhej tunike a nový módny vzor bol na svete. Golier na pánskych sakách sa dvíhal a kravata sa stávala takmer nemožnou. Saká nahradzali bundy. Farby košiel' sa spestrili a neraz boli aj zdobené kvetmi.

Druhá polovica 60-tych rokov bola rovnako revolučná ako tá prvá. Objavili sa čižmy s hrubým podpätkom a zaokrúhlenou špičkou a k minišatám sa nosili podkolienky a predovšetkým pančuchové nohavice. Objavili sa butiky – špeciálne predajne pre mladých. K novým „vynálezom“ patrí dámsky smoking na večer, ktorým odštartoval éru nohavicového kostýmu.

V roku 1968 západná univerzitná mládež vystúpila na barikády a obliekla si džinsky na znak protestu proti kapitalizmu. Od tohto momentu odev vo zvýšenej mieri zrkadlil životný štýl. Vznikla oficiálna móda a nezávislá móda. Obidva tieto smery sú výrazom tých, čo si delia spoločnosť. Oficiálny trend odievania je výrazom „potreby zmúdrenia“. Sukne sa predĺžujú, rytmus zmien je pomalší a je tu vôle obliekať sa nie podľa „nariadení“ módy, ale podľa povahy tej ktorej chvíle. Začínajú sa oceňovať overené hodnoty odevu minulosti – cítiť návrat k serióznym 30-tym rokom. Nezávislý alebo nezaradený odev je výrazom mladých, pre ktorých je životný štýl synonymom ideológie. Je to odev pre intelektuálov často ľavicového zmýšľania, ktorí revoltujú džinsami, veľkými pulóvrami a dlhými šálmi alebo odev nastupujúcich hippies s indickými šatkami, čipkovanými sukňami, peruánskymi pončami a neskôr punk s koženými nohavicami, vlasmi vyčesanými dohora, zapinaciami špendlíkmi a reťazami. 60-te roky odštartovali éru rôznorodosti a čas istého opovrhnutia voči konvenciam, voči diktátu v obliekaní (SEELING 1999: 337-404).

Trendy 60-tych rokov boli najväčšou revolúciou v oblasti odevnej kultúry 20. storočia a po tomto období sa po čase len viac-menej opakujú alebo modifikujú! Dokladom môže byť aj návrat k minisukni, ktorú ohlasujú módne trendy na sezónu 2003-2004.

Napriek tomu, že Slovensko bolo v rokoch 1948 – 1989 za tzv. železnou oponou a socialistické zriadenie sa snažilo „uchrániť“ ľudí pred rôznymi „dekadentnými“ a škodlivými vplyvmi zo Západu, informácie o trendoch v odievani sa k nám dostávali najmä prostredníctvom viedenskej televíznej stanice a filmov, ktoré poskytovali okrem iného aj veľa módnych podnetov.

V 60-tych rokoch sa výrazne zmäkčila aj ideologická tendenčnosť v časopise Móda a textil. Objavujú sa modely z iných socialistických krajín, ale aj modely z Pariža a Viedne. Ešte sa nájdu pokusy o vytvorenie uniformity v oblečení, napríklad školskej mládeže alebo pracovníkov v doprave, ale celkovo časopis prešiel k štandardnému charakteru a snažil sa informovať predovšetkým o módnych trendoch v odievani žien, mužov i detí. Časopis sa aj nadálej venoval propagácií úspechov socialistického odevného a obuvníckeho priemyslu. V 60-tych rokoch boli jeho „pýchou“ najmä tesilové tkaniny a z topánok tzv. gondolky, kozačky, pilky. V časopise sa už objavujú nohavice pre ženy, a to nielen na šport a rekreáciu, ako dovtedy, ale už aj na spoločenské využitie, čo bolo úplne v súzvuku so svetovou módou. V prognóze na rok 1966 by sme však márne hľadali zmienku o „novom vynáleze“ – o minisukni, aj keď ju dievčatá v slovenských mestách začali v tom čase samozrejme nosiť, podobne ako džinsky.

Horšie to bolo s cudzími módnymi časopismi, ktoré sa nedali kúpiť. Pri pohľade na dnešný široký výber módnych a štýlotvorných časopisov z celého sveta človek ľahko priprúšťa, že to tak nebolo vždy.

Najhoršie to bolo však s odevným priemyslom, ktorý chŕnil konfekciu, ktorá bola fádna, nemoderná a vyrábajúca svoje „modely“ po stovkách a tisícoch. Túžba po individuálnom a módnom štýle v obliekaní bola takmer nereálna. Ľudia, ktorí mali možnosť, nakupovali tovar za tzv. bony v TUZEX-e, kde sa dali kúpiť aj odevy v módnom trende. Napokon, konštatovalo sa to aj v odbornej literatúre: ...*Dnes nemusí byť prejavom politického zmyslu, ked' niekto kritizuje obliekanie socialistických štátov ako príliš šedivé, nevýrazné a niekedy aj málo výkonné...* (ZÍTEK 1962: 274).

Mnohé ženy si preto vylepšovali svoj šatník vlastnou tvorbou alebo si dávali šit' na mieru podľa svojich predstáv. V 70-tych a 80-tych rokoch, v čase tzv. normalizácie, ked' sa hranice na Západ ešte hermetickejšie zavreli, odev sa nakupoval v Maďarsku, Poľsku a bývalej NDR, kde sa dal kúpiť módný, i ked' častokrát nekvalitný tovar v rôznych súkromných alebo polosúkromných obchodíkoch. Oficiálne sa však konštatovalo, že: *v 70-tych rokoch sa úplne zotreli sociálne rozdiely v odievaní na Slovensku a obyvateľstvo Slovenska patrilo k najlepšie oblečeným na svete* (ES IV heslo: odev, s. 169).

Napriek všetkým úskaliam a problémom možno povedať, že najmä dievčatá a ženy z väčších miest Slovenska sa obliekali moderne a nezaostávali za ženami na Západe.

Po otvorení hraníc po roku 1989 začal aj na Slovensko prúdiť módný značkový i neznačkový odev, vznikali i zanikali butiky, v každom médiu sú módnne rubriky a do nášho jazyka a kultúrneho kontextu prenikli nové výrazy a mená zo sveta módy a odevnej kultúry, ktoré dnes už tvoria neodmysliteľnú súčasť každodennej kultúry. Najmä mladší ľudia to pokladajú za samozrejmosť, perfektne sa v móde a odievaní orientujú a vôbec im neprekáža, že slovenská spoločnosť bola počas socialistického obdobia štátu pomerne dlho izolovaná od prirodzenej interakcie s odevnou kultúrou Západu.

Záver

V priebehu 20. storočia sa na pozadi prudkých spoločenských zmien vo svete rýchlo menili i tendencie vo vývine odievania a jeho charakter. Príznačnou črtou odevnej kultúry sa stala až šokujúca rozmanitosť, rýchla premenlivosť, špecializácia, diferenciácia – na jednej strane prísná funkčnosť, na druhej strane demokratická voľnosť. Všetky tieto tendencie v odievaní sa odrážali aj v spoločnosti na Slovensku. Vyvíjali sa však svojím osobitým spôsobom, ktorý bol podmieňovaný sociálno-ekonomickým potenciálom a politickým smerovaním Slovenska.

V prvej polovici 20. storočia všeobecné civilizačné a nivelizačné prúdy smerujúce na Slovensko zo západnej Európy a z českých krajín narážali najmä na konzervativizmus prameniaci z faktu, že krajina zaostávala v moderných urbanizačných a industrializačných procesoch a väčšina slovenskej spoločnosti vyznávala rurálny životný štýl. To spôsobovalo markantný rozdiel v odevnej kultúre väčších mestských centier, kde sa nosil moderný a sociálne diferencovaný odev a dedinským prostredím, ako aj prostredim menších miest, prevažne polnohospodárskeho charakteru, kde ešte prezíval tradičný kroj či polokroj alebo sa trendy v odievaní výrazne oneskorovali.

V druhej polovici 20. storočia, ked' sa stalo Slovensko súčasťou bloku krajín strednej a východnej Európy, budujúcich socializmus sovietskeho typu, prirodzený vývin odevnej kultúry bol násilne prerušený a ideologicky manipulovaný do podoby, ktorá mala potrieť individualizmus v obliekaní a odevy sa tvorili a vyrábali predovšetkým pre potreby manuálne pracujúceho človeka. Tieto desaťročia boli poznačené aj faktom, že odev a obuv boli nedostatkovým tovarom a ľudia na Slovensku museli čerpať aj v tejto oblasti z vlastnej kreatívnosti a invenčnosti.

Napriek týmto nepriaznivým podmienkam, možno však konštatovať, že po zmene politického režimu v roku 1989 sa slovenská spoločnosť veľmi rýchlo zorientovala a bez väčších problémov naviazala na odevné trendy prebiehajúce v tzv. západnom kultúrnom okruhu.

SKRATKY

ES – Encyklopédia Slovenska

M-T – Móda a textil

POZNÁMKA

Súčasne s touto štúdiou napísala doc. PhDr. Marta Botíková, CSc. príspevok, vychádzajúci z rozhovorov so ženami, ktoré reflektovaly problémy odievania za socializmu na Slovensku. Oba príspevky možno chápať v rámci sledovanej témy ako komplementárne.

BOTÍKOVÁ, M.: Odievanie a móda v súvislostiach so spoločensko-politickejmi zmenami v rozprávaniach žien. In: *Studia Academica Slovaca*. 32, 2003, s. 308-321.

LITERATÚRA

DUBAYOVÁ, M.: Robia šaty ženu? In: *Žena z pohľadu etnológie*. (Zost.: H.Hlôšková, M.Leščák) Bratislava: 1998, s. 79-83.

Encyklopédia Slovenska III. Bratislava: Veda, 1979

Encyklopédia Slovenska IV. Bratislava: Veda, 1980

Encyklopédia Slovenska VI. Bratislava: Veda, 1982

FALŤANOVÁ, Ľ.: Obraz mestského životného štýlu podľa reklamy. In: *Diferenciácia mestského spoločenstva v každodennom živote*. (Zost.: P. Salner, Z.Benušková) Bratislava, 1999, s.70-90.

MANN, A.: Migrácia obyvateľstva ako jeden z determinantov zmien v ľudovom odevu. In: *Národopisné informácie*, 1, 1983, s. 102-165.

Móda a textil, č. 1 – 6, 1951-1956

MORAVCOVÁ, M.: Svéráz v oděvní kultuře lidových vrstev města-dvacátá léta 20. století. In: *Český lid*, 73, 1986, č. 3, s. 157-162.

NOSÁLOVÁ, V.: Niekoľko poznámok k výskumu slovenského ľudového odevu v súčasnosti. In: *Slovenský národopis*, 12, 1964, s. 267-273.

NOSÁLOVÁ, V.: Šarišský a zemplínsky kroj. In: *Krásy Slovenska*, 46, 1969, s. 414.

NOSÁLOVÁ, V.: Tradície a premeny ľudového odevu v súčasnosti. In: *Slovenský národopis*, 33, 1985, s. 427-464.

NOSÁLOVÁ, V.: Kroj ako reprezentačný odev bratislavských stredných vrstiev v medzivojnovom období. In: *Slovenský národopis*, 35, 1987, č. 2-3, s. 371-379.

PAŠIAK, J.: Mešťianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku v kontexte sidelného vývoja 1900-1989. In: *Mešťianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku 1900-1989*. (Zost.: E. Mannová) Bratislava, Academic Electronic Press, 1998, s. 17-31.

REICHLOVÁ – KUCHÁRIKOVÁ, Ľ.: *Dejiny kroja*. Matica Slovenská, 1941

- SEELING, Ch.: *Fashion. The Century of the Designer 1900-1999*. Konemann Verlagsgesellschaft, Cologne, 1999
- SLAVKOVSKÝ, P.: K problematike sezónnych zamestnaní na Orave. I.časť. In: *Zborník SNM, Etnografia*, 11, 1970
- SVETOŇ, J.: *Obyvateľstvo Slovenska za kapitalizmu*. Bratislava, SVPL, 1958.
- ŠTEFÁNEK, A.: Základy sociografie Slovenska. In: *Slovenská vlastiveda III*. Bratislava, SAVU, 1945
- ŠTEFÁNIKOVÁ, Z.: Formy a funkcie národného odevu na Slovensku. In: *Slovenský národopis*, 39, 1991, s. 37-50.
- ŠVEC, J.: Kozmopolitizmus v odevnej a textilnej tvorbe. In: *Móda a textil*, 1, 1951, s. 12-13.
- ZÍTEK, O.: *Ludia a móda*. Bratislava, Osveta, 1962

Štúdia bola spracovaná v rámci projektu Centra excelentnosti pri SAV: „Procesy konštruovania, reprodukcie a transformácie kolektívnych kategórií a identít“

RECEPTION OF WORLD FASHION BY CLOTHING CULTURE IN SLOVAKIA IN 20TH CENTURY FROM ETHNOLOGICAL POINT OF VIEW

Summary

The political and social changes in most of the European countries during the 20th century influenced the development of clothing and its character.

Variety, vicissitude, specialisation, differentiation, strict functionality on one side and democratical freedom on the other side happened to be distinctive for the clothing culture. All these trends can be also found in the Slovak society. The specific development of these trends which was determined by its social and economical potential and by the political situation in Slovakia.

General civilisation streams heading to Slovakia in the first half of the 20th century from western Europe and Bohemia came into contact with the conservatism in Slovak society. We understand this conservatism as a consequence of a delayed urbanism and industrialisation in Slovakia at the time. The preference of a rural lifestyle by most of Slovak people at that time had the same basis. These are the reasons of the conspicuous difference between clothing culture in larger towns where a modern and socially differed clothing was worn and the traditional costume (or “polokroj” – a reformed traditional costume made of new materials (e.g. nylon) and being cut simpler) preferred by people living in a rural environment. The development of clothing culture in Slovakia in the second half of the 20th century, when Slovakia became one of the socialism building countries, was forcibly interrupted and manipulated into a form suppressing individualism and the clothing was being made mainly for a manually working man. There was a period in the development of clothing in Slovakia, when clothing and shoeware became to hardly obtainable goods and people were forced to use their creativity by sewing clothes by themselves, adapting already made clothes or by getting them from abroad.

Vydáva Ústav Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s.r.o.

Ročník 51, 2003, číslo 2

Hlavná redaktorka:

PhDr. Gabriela Kiliánová, CSc.

Výkonné redaktorky:

PhDr. Hana Hlôšková, CSc., Tatiana Podolinská, PhD.,

Redakčná rada: doc. PhDr. Lubica Droppová, CSc., Univ. Prof. Dr. Gyvicsán Anna, Dr. hab., Mgr. Martin Kanovský, PhD., PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, DrSc., PhDr. Jan Krist, prof. PhDr. Milan Leščák, CSc., PhDr. Martin Mešša, doc. PhDr. Magdaléna Paríková, CSc., prof. PhDr. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Peter Salner, CSc., PhDr. Zdeněk Uherek, CSc., PhDr. Miroslav Válka, PhD.

Adresa redakcie: Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Registr. č. 7091

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma:

Slovak Academic Press, spol. s r. o. P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 51, 2003, Number 2

Editors: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Address of Editor: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia and SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 51, 2003, No 2

Rédacteurs: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Adresse de la rédaction: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 51, 2003, Nr. 2

Redakteure: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Redaktion: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slowakei

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

ISSN 1335-1303

MIČ 49 616

